УДК 377.036

Лідія Сліпчишин, *кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу управління в системі професійно-технічної освіти Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України*

ВЗАЄМОДІЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ І ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ

У статті розглядаються важливі аспекти взаємодії професійно-технічних і позашкільних навчальних закладів з розвитку творчих здібностей учнів. Визначено роль позашкільного навчального закладу в координації роботи гуртків технічної творчості, які діють на базі професійних шкіл.

***Ключові слова**: професійно-технічний навчальний заклад, позашкільний навчальний заклад, творча діяльність, творчі здібності, гуртки технічної творчості, раціоналізаторство.*

В статье рассматриваются важные аспекты взаимодействия профессионально-технических и внешкольных учебных заведений с развития творческих способностей учеников. Определенно роль внешкольного учебного заведения в координации работы кружков технического творчества, которые действуют на базе профессиональных школ.

***Ключевые слова:** профессионально-техническое учебное заведение, внешкольное учебное заведение, творческая деятельность, творческие способности, кружки технического творчества, рационализаторство.*

In the article the important aspects of co-operation and out-of-school educational establishments are examined from development of creative capabilities of students. Certainly role of out-of-school educational establishment in co-ordination of work of groups of technical creation, which operate on the base of professional schools.

***Key words:** professionally technical, educational establishment, out - of - school educational establishment, creative activity, creative capabilities, groups of technical creation, rationalizer.*

Постановка проблеми. Функціонування освітньої системи тісно пов'язане з розвитком виробничих систем, які залежать від науково-технічного прогресу. Зі змінами технологій в галузях і потреб у професіях прискорюється старіння знань, що потребує трансформації змісту професійної підготовки. Між цими процесами має підтримуватись динамічна рівновага. Саме її дотримання дозволяє випускникам професійно-технічних закладів бути мобільними та адаптуватись до умов ринку, які мають здатність до змін. У зв'язку з цими змінами набувають важливості такі якості особистості, які характеризують рівень її самостійності та творчого потенціалу. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007 – 2010 роки, Закону України "Про професійно-технічну освіту" та з метою підготовки учнів до майбутньої професійної творчості, створення педагогічних умов для надання системної підтримки обдарованій молоді, її всебічного розвитку з урахуванням змін на ринку праці і попиту на нові професії створюються нові структури для позашкільного і позаучилищного навчання – малі академії на базі навчальних закладів, освітніх установ, будинків техніки тощо.

В умовах дефіциту часу на навчання і зростання обсягів інформації з метою оптимізації засвоєння навчальної інформації професійного спрямування особлива увага звертається на можливості позаурочної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність творчого ставлення людини до всіх аспектів її життєдіяльності ставить завдання в навчанні та вихованні орієнтуватися на створення педагогічних умов, за яких розкриваються творчі здібності особистості. Ці умови мають реалізуватися на всіх рівнях освіти, а особливо тих, що готують людину до майбутньої професійної діяльності.

Проблемі формування і розвитку творчої особистості завжди приділялась увага науковців і практиків, зокрема у таких аспектах: психологічні основи формування творчої особистості (В.І. Андрєєв, Г.С. Костюк, В.О. Моляко, В.В. Рибалка), творчі аспекти педагогічного процесу навчального закладу (П.К. Гороль, В.О. Подоляк, С.О. Сисоєва) і позашкільного зокрема (О.В. Биковська, А.Й. Капська, Т.І. Сущенко), готовність педагогів до педагогічної творчості (М.А. Костенко, М.М. Поташник). Проте в сучасних умовах стан організації творчої діяльності учнів ПТНЗ у практичній реалізації не відповідає завданням, які висувають виробництво, суспільство і життя.

Метою статті є показати можливості професійно-технічного навчального і позашкільного закладів у формуванні творчої особистості учнів ПТНЗ.

© Л. Сліпчишин, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

Виклад основного матеріалу. Оскільки статус держави визначається двома інтегральними показниками – науково-технічним рівнем розвитку виробництва та здатністю до технологічного розвитку, очевидно, що в здійсненні економічних перетворень найважливіша роль відводиться підготовці фахівців різного рівня. Науково-технічна революція на сучасному етапі свого розвитку призвела до такої ситуації, при якій зайнятість людини найчастіше визначається її активністю, адаптивністю і творчістю. В умовах конкуренції на ринку праці виграє той, хто постійно працює над своїм професійним удосконаленням.

Перехід до ринкової економіки супроводжувався структурними змінами в господарстві держави, внаслідок яких змінилось співвідношення між підприємствами за різними ознаками, та виникла низка проблем: *за спеціалізацією* – скоротилась кількість спеціалізованих підприємств, тих, що не витримали конкуренції на ринку і вивільнили велику кількість працівників, *за формою власності* – стали переважати приватні підприємства, що викликало проблеми з підготовкою молодих кадрів для промисловості, *за розмірами* – різко скоротилась кількість великих, натомість почали з'являтися малі й меншою мірою середні підприємства (правда, залежно від галузі) тощо. У цій трансформації важливим моментом є те, що поряд з іншими перевагами малі підприємства дають можливість швидше реалізувати інновації, окупити витрати і забезпечити суспільство додатковими робочими місцями. При зміні кон'юнктури на ринку для таких підприємств зростає значення багатопрофільної праці. А останніми роками внаслідок майнового розшарування населення з'явилась потреба у виготовленні ексклюзивних товарів, які найчастіше виготовляються вручну (що часто потребує особливих умінь). Отже, задовольняючи життєво необхідну потребу – фінансово забезпечити своє існування, людина повинна швидко пристосовуватись до змін в економічному житті через професійну діяльність, тобто до змін зовнішнього оточення або внутрішньої структури організації. А засобом соціальної адаптації стають творчі здібності особистості.

У процесі трудової діяльності людина розв'язує дві власні проблеми: здобуває засоби до існування і реалізується як професіонал. Проте, залежно від пошукової активності, яка лежить в основі будь-якої діяльності, результативність є різною. Якщо ця пошукова діяльність за своєю сутністю є творчою, то саме через неї виявляється ставлення людини як суб'єкта до матеріального світу, має місце якісне перетворення дійсності. У цьому контексті слушною є думка про те, що "творчість (у тих чи інших виявах), з одного боку, є умовою виявлення творчої активності, а з другого боку – і це особливо важливо – творча активність знаходить своє відображення в особистісних якостях людини. І якщо творча діяльність сприяє формуванню рис і якостей, характерних для творчої активності особистості, то не меншою мірою ці якості сприяють привнесенню у діяльність елементів творчості" [4, 7]. Розвиток творчої активності залежить від мотивації, змісту і можливостей діяльності, в той час, як "праця виступає як діяльність у завзятому пошуку нових технологічних вдосконалень, в сміливих технічних розрахунках, в роботі раціоналізаторів і винахідників" [3, 215]. Тому розуміння перспектив розвитку різних галузей економіки взагалі й країни зокрема передбачає глибоке переосмислення значущості праці, творчого підходу до розв'язання як професійних, так і життєвих проблем.

У зв'язку з тим, що професійне зростання особистості пов'язане з творчим зростанням, і цей процес є неперервним, його результативність залежить від її підготовки до нього. Якщо враховувати ієрархію потреб людини (за А. Маслоу), то людині властиво прагнути творчої реалізації. Адже одним з головних чинників творчого зростання є виробнича потреба досягати необхідних результатів.

Дослідження методологічних основ професійної діяльності особистості дозволило дійти висновку про те, що стратегія цієї діяльності може реалізуватися як по вертикалі, так і горизонталі (І.А. Зязюн). Сьогодні перед кожною людиною відкривається широкий спектр можливостей професійного зростання, обмеженням для якого є її освітній рівень, активність і рівень особистісного творчого потенціалу.

В Україні склалась така ситуація, коли робота підприємств, які мають що випускати, гальмується банальною відсутністю фахівців актуальних професій – токарів, фрезерувальників, зварювальників тощо. Не будемо заглиблюватись у причини такого стану, однак зауважимо, що саме на таких підприємствах творчо активний робітник має великі шанси розвитку по горизонталі. Для більшості робітників шлях професійного самовизначення починається з професійно-технічного навчального закладу.

Період навчання в ПТНЗ є важливим для майбутнього професійного успіху, оскільки в ньому активізується процес соціалізації учня як майбутнього фахівця, тому важливо врахувати дію

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

всіх чинників на розвиток творчої активності учнів. Ці чинники можна поділити на суб'єктивні та об'єктивні. До суб'єктивних чинників належать: освітній рівень, наявність творчих здібностей, особистісні якості, індивідуальний рівень підготовки до реалізації творчої діяльності; до об'єктивних – рівень матеріальної бази закладу, використання інноваційних технологій і методик навчання, створення відповідного навчального середовища, готовність викладачів і майстрів виробничого навчання до творчої роботи з учнями, до роботи з обдарованими учнями. Важливим напрямом творчої роботи з учнями є діяльність гуртків, зокрема професійно орієнтованих, які працюють не лише в межах ПТНЗ, але й у позашкільних закладах.

Позашкільні заклади є важливим компонентом освітньої та культурної сфери, які сприяють процесу соціальної адаптації та самореалізації особистості учня, незалежно від того, де він навчається – у загальноосвітній чи професійній школі. Особливістю навчання молоді у ПТНЗ є те, що саме позашкільний заклад з професійним спрямуванням, у нашому випадку – Будинок техніки, дозволяє не просто активно проводити свій власний час, але й ґрунтовніше готуватись до майбутньої професійної діяльності.

Через слабке володіння раціональними методами праці молоді робітники довше адаптуються до умов виробництва навіть маючи достатній рівень теоретичної та практичної підготовки. Цей термін є ще довшим, якщо підготовка здійснювалась за широким профілем [5, 9]. Досвід творчої діяльності учня в гуртку професійного спрямування впливає на ступінь адаптації молодого робітника на виробництві, зменшуючи її термін.

Навчальний процес у гуртках технічної творчості ґрунтується на принципах гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки, індивідуалізації, інтересу, цілеспрямованості і систематичності, професійного спрямування, комунікації.

У гурткові роботі співіснують індивідуальна, групова і колективна форми, які залежно від мети стають на певний час провідними. Оскільки на перших етапах гурткової роботи учні навчаються навичок цілепокладання, засвоюють методи і прийоми творчої діяльності при постійній підтримці педагога, то на наступних етапах зростає рівень їх самостійності, що відображається у зростанні активності, саморегуляції, самоорганізації, самодіяльності, самоконтролю, здатності особистості до саморозвитку та самоосвіти, тобто через різноманітні форми вияву самосвідомості [2, 61].

Педагогічний процес такого позашкільного закладу, як Будинок техніки, має свої особливості. Адже основи його роботи закладені позашкільною педагогікою, об'єктом вивчення якої є дозвільна діяльність. Проте об'єднуючою ланкою – метою, для ПТНЗ і Будинку техніки як позашкільного закладу, є розвиток творчої особистості учня. Робота в гуртку сприяє освоєнню позашкільної освіти, яка на відміну від навчання в ПТНЗ, характеризується самореалізацією учня поза жорсткими межами навчальних програм, регламентованих термінів навчання і визначених темпів. Як зазначає О.В. Биковська, позашкільна освіта: "не стільки надає людині шлях до розширення загальної освіти (його поглиблення, вдосконалення) в рамках діючої освітньої системи, скільки реалізує право на свідому участь у пошуку сенсу свого життя" [1, 126]. Щоб учень ПТНЗ став у майбутньому професіоналом, основу для цього закладають педагоги закладу і майстер виробничого навчання зокрема. Оскільки рівень творчої діяльності фахівців у професійній сфері значною мірою залежить від їх політехнічної підготовки, важливою складовою якої є робота в гуртках технічної творчості, то вивчення основ технічної творчості стимулює широке застосування міжпредметних зв'язків і утворення системи професійних знань і вмінь. Вони сприяють формуванню образу продукту праці, інтегрального, творчого мислення, створенню програми поведінки у невизначених проблемних (політехнічних) ситуаціях, успішності професійної діяльності. Це спричинює потребу в створенні оптимальних умов і наданні підтримки обдарованій молоді ПТНЗ з розвитку її творчого потенціалу, самореалізації та духовного самовдосконалення.

Будинок техніки є профільним позашкільним навчальним закладом, який організовує дозвільну діяльність учнів ПТНЗ за певними напрямами, маючи для цього компетентних фахівців. Проте для низки гуртків, особливо технічного спрямування, доцільно залучати до керівництва ними визнаних майстрів своєї справи. Адже майже у кожному з ПТНЗ працюють переможці бодай одного з конкурсів фахової майстерності серед майстрів виробничого навчання. Ці педагоги завжди мають в арсеналі своїх доробок те, що можна передати іншим. Для цього організовується і координується робота з раціоналізаторства і винахідництва (на базі такого позашкільного закладу), яка може охоплювати всі ПТНЗ міста й області. Очевидно, що ефективність цієї діяльності буде залежати не лише від наявності відповідних кадрів, їх

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

готовності до занять технічною творчістю, але й навчально-методичного забезпечення.

Досвід функціонування технічної творчості в ПТНЗ свідчить про низку проблем, які виникли вже в сучасних умовах. До них можна віднести такі: старіння педагогічних кадрів, які мають великий досвід у технічній творчості, відсутність матеріального забезпечення занять, незадовільний доступ до навчально-методичної літератури з питань технічної творчості, недостатня готовність педагогів (особливо молодих) до керівництва гуртками технічної творчості, періодичність популяризації технічних виробів, виготовлених учнями, недостатня координація діяльності ПТНЗ з технічної творчості.

Висновки. Таким чином, актуальною проблемою суспільства є залучення учнів ПТНЗ як майбутніх фахівців до технічної творчості. Її можна розв'язати, організовуючи творчу діяльність учнів спільними зусиллями професійно-технічних навчальних і позашкільних закладів, зокрема Будинку техніки, обравши для цього відповідну форму організації. Перспективним напрямом дослідження є визначення і розробка необхідного методичного і навчально-методичного забезпечення організації творчої діяльності учнів ПТНЗ в умовах роботи обраної форми організації, наприклад, малої технічної академії для учнів професійних шкіл. Мала технічна академія через участь учнів у гуртках технічної творчості сприяє підвищенню професійної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів, продовжує діяльність з розвитку здібностей молоді, поглиблення знань зі спеціальних і загальнотехнічних предметів, розвитку професійних умінь і навичок.

1. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні: монографія / О.В. Биковська. – К.: ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.

2. Варій М.Й. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник для студентів ВНЗ / М.Й. Варій, В.Л. Ортинський. – К.: Вид-во "Центр учбової літератури", 2007. – 376 с.

3. Подоляк В.О. Формування в учнів системи наукових компетентностей в галузі сучасного виробництва: монографія / В.О. Подоляк; [за ред. В.М. Мадзігона]. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Вінниця: "Книга-Вега", 2002. – 462 с.

4. Путилин В.Д. Развитие творче ской активности учащихся профтехучилищ в учебное и внеучебное время: методические рекомендации / В.Д. Путилин. – М.: Высшая школа, 1983. – 46 с.

5. Стариков И.М. Обучение рациональным методам труда молодых рабочих / И.М. Стариков. – М.: Экономика, 1983. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2010

Джерела мудрості

"Та що ж то – право?
Право – се лиш сила.
А сила – право, се закон природи".

Іван Франко
"Вольні сонети", 1881

"Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими вселюдськими фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації".

Іван Франко
видатний український письменник, вчений, перекладач, філософ, громадський діяч

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com